400-lecie klasztoru Sióstr Bernardynek na ziemi wieluńskiej, red. Jan Książek – Tadeusz Olejnik, Muzeum Ziemi Wieluńskiej, Wieluń 2013, ss. 272.

W 2013 r. w Polsce obchodzono wiele różnych doniosłych rocznic. W wymiarze ogólnopolskim obchodzono Rok Powstania Styczniowego w 150 rocznicę jego wybuchu. W lipcu obchodzono 70-lecie rzezi wołyńskiej i wspominano dziesiątki tysięcy Polaków i osób innych narodowości bestialsko zamordowanych przez nacjonalistów ukraińskich i sprzymierzeńców. W wymiarze lokalnym podejmowano różne inicjatywy mające upamiętnić wydarzenia związane z historią regionalną. Wiele z nich znalazło swoje uzewnętrznienie także w formie publikacji. Wśród nich jest pięknie wydana książka traktująca o 400-letniej historii klasztoru bernardynek w Wieluniu. Wpisuje się ona w cały szereg publikacji omawiających dzieje miejscowości i różnych instytucji z obszaru historycznej ziemi wieluńskiej[1] oraz traktujących o klasztorach i ich mieszkańcach w minionych wiekach[2]. Jest ona pokłosiem obchodów jubileuszowych 400-lecia istnienia klasztoru bernardynek w Wieluniu zorganizowanych z inicjatywy Wieluńskiego Towarzystwa Naukowego, Muzeum Ziemi Wieluńskiej i Klasztoru Sióstr Bernardynek w Wieluniu, w tym i dwudniowej konferencji w maju 2012 r. Celem publikacji było ukazanie nie tylko historii samego klasztoru, ale także, jak napisali redaktorzy w *Przedmowie*, *jego dziedzictwa kulturowego i bernardyńskiej formacji duchowej* i jego wkładu *w życie duchowe i religijne wieluńskiej społeczności*[3].

Omawiana publikacja składa się z dwóch części poprzedzonych *Przedmową* redaktorów i *Spisem treści*. Pierwsza z nich (s. 9-194) zawiera teksty wystąpień konferencyjnych wygłoszonych 9 i 10 maja

[1] *Nad górną Prosną. Monografia Praszki*, red. T. Krzemiński, Łódź 1999; *Monografia Gminy Mokrsko*, red. T. Olejnik, Wieluń 2004; *Monografia Gminy Ostrówek*, red. T. Olejnik, Wieluń 2006; *Sześć wieków Lututowa. Studia i materiały*, red. T. Olejnik, Wieluń 2007; *Monografia Gminy Czarnożyły*, red. Z. Włodarczyk, Czarnożyły 2009; *Wieluń. Dzieje miasta do 1792 roku*, red. A. Szymczak, Łódź – Wieluń 2011; T. Olejnik, *Wieluń. Dzieje miasta 1793 – 1945*, Łódź – Wieluń 2008.

[2] W ostatnich latach widać wzrastające zainteresowania problematyką klasztorów w różnych ośrodkach naukowych. Warto tu choćby wspomnieć wysiłki prof. Marka Derwicha i kierowany przez niego projekt badawczy: *Dziedzictwo kulturowe po klasztorach skasowanych na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej oraz na Śląsku w XVIII i XIX w. Losy, znaczenie, inwentaryzacja*.

[3] *Przedmowa*, w: *400-lecie klasztoru Sióstr Bernardynek na ziemi wieluńskiej*, red. Jan Książek – Tadeusza Olejnik, Wieluń 2013.

2012 r. w sali konferencyjnej Muzeum Ziemi Wieluńskiej w Wieluniu, kiedyś pierwszej siedzibie bernardynek. Druga część książki zawiera ilustracje (s. 195-268) pogrupowane w kilka bloków tematycznych.

Autorzy referatów, które znalazły się jubileuszowym wydaniu, reprezentują różne środowiska i ośrodki naukowe. Obok profesjonalnych badaczy są i osoby zajmujące się tematyką bernardyńską amatorsko. Znalazło to swoje przełożenie na treść i formę wypowiedzi. Wiele z nich posiada liczne odnośniki. Rozbudowane przypisy w wielu z wystąpień dają możliwość pogłębienia wiedzy na temat prezentowanych zagadnień. Niektóre jednak teksty są tylko dość swobodną wypowiedzią na sygnalizowany w tytule temat bez aparatu naukowego.

Pierwszą część książki otwiera obszerny tekst ks. Jana Związka *zatytułowany Z przeszłości klasztoru Sióstr Bernardynek w Wieluniu (1613 – 1914)*. Autor omówił w nim dzieje klasztoru wieluńskich bernardynek w latach określonych w tytule wystąpienia. Ukazał najpierw genezę chrześcijaństwa na obszarze dawnej ziemi wieluńskiej. Potem przybliżył królewski Wieluń jako centrum życia religijnego i siedzibę kilku klasztorów. Następnie skupił się na genezie powstania klasztoru bernardynek i jego losach w omawianym okresie. Ukazał zabiegi fundatorki Anny ze Sroczyc Koniecpolskiej o założenie żeńskiego klasztoru w Wieluniu i zapewnieniu mu materialnych podstaw utrzymania, budowę klasztornego kompleksu i życie wewnętrzne konwentu. Szeroko omówił również losy bernardynek w okresie zaborów, ich przeniesienie do klasztoru popaulińskiego w 1819 r. i represje ze strony władz carskich włącznie z utworzeniem z niego klasztoru etatowego oraz działające przy klasztorze szkołę elementarną i pensję dla dziewcząt.

S. Weronika Nowak w swoim wystąpieniu *Anna ze Sroczyc Koniecpolska (ok. 1572 – 1616), fundatorka klasztoru Sióstr Bernardynek* omówiła postać fundatorki. Najpierw przedstawiła pokrótce genezę zakonu bernardynek a potem koleje życia założycielki wieluńskiego klasztoru bernardynek.

Kolejny tekst pióra Zdzisława Włodarczyka *Dzieje klasztoru Sióstr Bernardynek pod zaborem pruskim i w Księstwie Warszawskim (1793 – 1815)* stanowi niejako uzupełnienie wystąpienia ks. Jana Związka. Autor skupił się na dziejach klasztoru i majątku klasztornego w okresie zaboru pruskiego i Księstwa Warszawskiego (1793 – 1815). Obszernie omówił problemy, jakie miały wieluńskie bernardynki w ówczesnej rzeczywistości politycznej i społecznej.

Dzieje wieluńskich bernardynek w okresie I wojny światowej i II Rzeczypospolitej stały się treścią wystąpienia Janusza Książka zatytułowanego

Klasztor Sióstr Bernardynek w latach I wojny światowej i w Polsce Odrodzonej. Autor omówił nie tylko związki bernardyńskiego klasztoru wieluńskiego z klasztorami w Łowiczu i Warcie, ale także szczegółowo funkcjonowanie zakonnic w tym okresie. Zamieszczone dwa aneksy zawierają spisy przełożonych i sióstr przebywających w wieluńskim klasztorze.

Tadeusz Olejnik w swoim wystąpieniu *Kościół i klasztor Sióstr Bernardynek w Wieluniu w latach wojny i okupacji niemieckiej (1939 – 1945)* przybliżył dzieje klasztornego kompleksu bernardynek w okresie II wojny światowej. Omówił najpierw tragiczny bilans pierwszego dnia wojny i działalność sióstr do ich wywiezienia z Wielunia pod koniec lipca 1942 r. Potem opisał losy poszczególnych zakonnic i budynków klasztornych zamienionych na mieszkania (klasztor) i magazyn (kościół) aż do wyzwolenia w styczniu 1945 r.

Dzieje wieluńskich bernardynek po II wojnie światowej do 2002 r. stały się tematem wystąpienia o. Aleksandra Sitnika *Bernardynki wieluńskie po II wojnie światowej (1945 – 2002)*. Omówił on prace remontowo-budowlane prowadzone przy kompleksie klasztornym, źródła utrzymania sióstr, życie w klasztorze i zaangażowanie bernardynek w życie Kościoła. Wspomniał m.in. o objęciu klasztoru w Warcie i odnowieniu wspólnoty wieluńskiej wraz z przybyciem sióstr z klasztoru w Łowiczu.

Uzupełnieniem części dotyczącej historii klasztoru i sióstr są artykuły dotyczące duchowości, statusu prawnego bernardynek, ich formacji, pierwotnego kościoła klasztornego i jego wyposażenia, materiałów archiwalnych do dziejów wieluńskich zakonnic, ich uposażenia, zakonnych dóbr ziemskich w okolicach Praszki i kapelanii zakonnej oraz kapelanów.

Ks. Stanisław Urbański omówił życie duchowo-mistyczne wieluńskich bernardynek w tekście Życie duchowo-mistyczne wieluńskich bernardynek. Ukazał jego źródła i formy oraz znaczenie konferencji, rekolekcji i kierownika duchowego. Wątek duchowości bernardyńskiej kontynuował o. Czesław Gniecki podejmując temat franciszkańskiej duchowości sióstr bernardynek w tekście *Franciszkańska duchowość sióstr bernardynek*. Omówił najpierw genezę bernardynek stanowiących jako zakon część rodziny franciszkańskiej. Ukazał najważniejsze aspekty duchowości zanurzonej w duchowości św. Franciszka.

Statusem prawnym federacji sióstr bernardynek zajął się o. Tytus Jan Fułat w wystąpieniu *Status prawny Federacji Sióstr Bernardynek*. Nawiązał do genezy zakonu a potem omówił poszczególne elementy i pojęcia dotyczące tej problematyki. Wyjaśnił więc pojęcie „mniszki", zagadnienie autonomii klasztorów, łączności z biskupem i przełożonym regularnym, klauzury i federacji.

Przygotowaniem do życia zakonnego w klasztorze wieluńskich bernardynek zajęła się s. Teresa Wiśniewska w tekście *Z dziejów przygotowania do życia zakonnego w klasztorze ss. Bernardynek w Wieluniu*. Wyjaśniła pojęcie *formacja* i omówiła jej przebieg i specyfikę w ciągu minionych kilku wieków istnienia wieluńskiego klasztoru. Uczyniła to w oparciu o dokumenty ogólnokościelne i wewnętrzne zakonne.

Pierwotnym kościołem bernardynek i jego wyposażeniem zajęła się Wisława Marzena Jordan w tekście *Pierwotny kościół wieluńskich ss. Bernardynek i jego wyposażenie*. Ukazała jego dzieje dzieląc je na trzy okresy. Pierwszy obejmował lata 1612 – 1656, drugi – 1657 – 1730 i trzeci – 1730 – 1819. Autorka omówiła wygląd świątyni klasztornej i jej wystrój oraz zachodzące w nich zmiany. Szczegółowe spisy paramentów i innych elementów wyposażenia przybliżają bogactwo dawnego kościoła klasztornego.

Ks. Bogdan Blajer w swoim wystąpieniu *Ołtarze i obrazy religijne w kościele i klasztorze Sióstr Bernardynek w Wieluniu* omówił ołtarze i obrazy w kościele i klasztorze popaulińskim służącym bernardynkom od 1819 r. Przedstawił elementy przeniesione z dawnego kompleksu bernardyńskiego i pozostałości po paulinach.

Materiały archiwalne dotyczące bernardynek wieluńskich, które znalazły się w zbiorach Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej, omówił ks. Jacek Kapuściński w wystąpieniu *Materiały źródłowe do dziejów klasztoru Sióstr Bernardynek w Wieluniu*. Najpierw zaprezentował materiały wytworzone przez Konsystorz Foralny w Piotrkowie. Potem omówił archiwalia wytworzone w klasztorze wieluńskich bernardynek i materiały autorstwa ks. Walentego Patykiewicza. W zamieszczonym aneksie podał także opis inwentarzowy omawianych jednostek archiwalnych.

Zbigniew Szczerbik zajął się dobrami ziemskimi należącymi do wieluńskich bernardynek w okolicach Praszki (referat *Dobra ziemskie klasztoru Sióstr Bernardynek w okolicach Praszki*). Ich fundatorka, Anna ze Sroczyc Koniecpolska zakupiła dla nich od Marcina Wierusz-Kowalskiego część Kowali, Ganę, folwark Zawisna i Długie. Zakonnice w następnych latach powiększyły stan posiadania. Dóbr tych nie omijały różne klęski elementarne i następstwa wojen oraz spory z sąsiadami, głównie z właścicielami Praszki.

Pastor Cezary Jordan w swoim wystąpieniu *Losy kościoła Sióstr Bernardynek w Wieluniu po jego przejęciu przez parafię ewangelicko-augsburską w Wieluniu* omówił dzieje dawnego kościoła bernardynek zamienionego na świątynię ewangelicko-augsburską w 1820 r. Został

on najpierw odnowiony a potem przebudowany. Wielkich zniszczeń doznał w czasie II wojny światowej.

Ostatnim zagadnieniem podjętym w jubileuszowej publikacji jest *Kapelania i kapelani bernardynek*, artykuł pióra ks. Zygmunta Wróbla. Autor pobieżnie omówił problematykę kapelanii i ich funkcji oraz wyliczył kapelanów zakonnic od 1840 r. Zabrakło jednak informacji o wcześniejszym okresie, tym bardziej, że kapelani działali przy klasztorze bernardynek od samych jego początków, od 1613 r. Zabrakło także omówienia ich wkładu w życie religijne Wielunia i okolicy oraz bliższych informacji o nich samych.

Druga część omawianej publikacji zawiera materiał ilustracyjny. Podzielono ją na sześć mniejszych części: *Kościół i klasztor Sióstr Bernardynek – obecnie kościół parafii ewangelicko-augsburskiej i Muzeum Ziemi Wieluńskiej*, *Zespół klasztorny popauliński nową siedzibą sióstr bernardynek*, Życie sióstr bernardynek we wspólnocie zakonnej, *Sesja naukowa „400-lecie Sióstr Bernardynek na ziemi wieluńskiej (9 – 10 maja 2012 r.)”*, *Otwarcie wystawy w Muzeum Ziemi Wieluńskiej „400-lecie Sióstr Bernardynek na ziemi wieluńskiej (9 maja 2012 r.)”* i *Uroczysta Msza św. inaugurująca obchody 400-lecia klasztoru Sióstr Bernardynek (10 maja 2012 r.)*. Bogata ikonografia pozwala czytelnikowi poznać stan budynków klasztornych w minionych wiekach i współcześnie, życie codzienne zakonnic i etapy obchodów 400-lecia klasztoru bernardynek w Wieluniu. Niestety, w układzie ilustracji doszło do przestawień. W pierwszej części, zamiast zdjęć pierwotnego klasztoru i kościoła bernardynek znalazły się ilustracje klasztornego zespołu popaulińskiego, pełniącego obecnie siedzibę sióstr bernardynek.

Przy opracowywaniu redakcyjnym tak obszernej publikacji niełatwo ustrzec się różnych niedociągnięć. W przypadku *400-lecia klasztoru Sióstr Bernardynek na ziemi wieluńskiej* jest podobnie. Trafiają się w tekście różne formy zapisu przypisów, drobne *literówki* itp. Zabrakło także ujednolicenia zapisu cytowanych materiałów archiwalnych i terminu *bernardynki*, który zapisywano raz dużą a innym razem małą literą w tytułach wystąpień. „Posypał się” również *Spis treści*. Wspomnanie wyżej niedociągnięcia nie umniejszają jednak wartości samej publikacji. Należy żywić nadzieję, że i inne klasztory istniejące dawniej i obecnie w Wieluniu także doczekają się swoich opracowań.

Ks. Sławomir Zabraniak